

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ГЕНЕЗИСУ ТЕОРІЙ І МОДЕЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ

DETERMINATION OF THE DIRECTIONS OF THE THEORIES AND MODELS OF THE RESEARCH OF THE TRANSFORMATIONS OF INTERNATIONAL COMMODITY MARKETS

У статті розглянуто еволюцію теорій і моделей функціонування міжнародних товарних ринків, їх трансформаційний потенціал на характер реалізації глобалізаційних процесів. Запропоновано авторську логіко-послідовну схему систематизації теорій і моделей функціонування міжнародних товарних ринків. Виявлено, що в процесі формування та розвитку міжнародної торговельної політики спостерігалися коливання то в бік вільної торгівлі, то в бік політики протекціонізму. Висвітлено основні форми сучасного прояву протекціонізму, а саме неопротекціонізму. Зокрема, виявлено, що в довгостроковій перспективі протекціонізм завдає шкоди людям та організаціям, сповільнює економічне зростання, збільшує інфляцію цін, однак за допомогою протекціонізму створюються робочі місця всередині країни, збільшується виробництво валового внутрішнього продукту, внутрішня економіка стає більш конкурентоспроможною в глобальному масштабі.

Ключові слова: *теорії та моделі міжнародної торгівлі, фритредерство, протекціонізм, неопротекціонізм, міжнародна торговельна політика.*

В статье рассмотрены эволюция теорий и моделей функционирования международных товарных рынков, их трансформационный потенциал на характер реализации глобализационных процессов. Предложена авторская логико-последовательная схема систематизации теорий и моделей функционирования международных товарных рынков. Выявлено, что в процессе формирования и развития международной торговой политики наблюдались колебания то в сторону свободной торговли, то в сторону политики протекционизма. Освещены основные формы современного проявления протекционизма, а именно неопротекционизма. В частности, выявлено, что в долгосрочной перспективе протекционизм приносит вред людям и организациям, замедляет экономический рост, увеличивает инфляцию цен, однако с помощью протекционизма создаются рабочие места внутри страны, увеличивается производство валового внутреннего продукта, внутренняя экономика становится более конкурентоспособной в глобальном масштабе.

Ключевые слова: *теории и модели международной торговли, фритредерство, протекционизм, неопротекционизм, международная торговая политика.*

УДК 339.9.012

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct60-1>

Ишук Ю.А.

доктор філософії,
старший викладач кафедри
міжнародних економічних відносин
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

Ishchuk Yuliia

Vasyl' Stus Donetsk National University

The article examines the evolution of theories and models of the functioning of international commodity markets, their transformational potential on the nature of the implementation of globalization processes. The author's logical-consistent scheme of systematization of theories and models of functioning of the international commodity markets is offered. It was found that in the process of formation and development of international trade policy there were fluctuations in the direction of free trade, then in the direction of protectionist policy. The main forms of modern manifestation of protectionism, namely neoprotectionism, are highlighted. In particular, in the long run, protectionism harms people and organizations, slows economic growth, increases price inflation, but on the other hand, protectionism creates jobs within the country, increases gross domestic product, and makes the domestic economy more competitive globally. Theories of international trade remain one of the dynamically developing areas of economics. This is primarily due to the process of globalization, which is associated mainly with trade, as well as the high hopes that have traditionally been placed on international trade, which is an additional factor in the growth of economic prosperity. In practice, governments and companies use a combination of these theories to both interpret trends and develop strategies. Just as these theories have evolved over the past five hundred years, they will continue to change and adapt as new factors affect international trade. Thus, the formation of a new direction of economic theory – theories and models of research on the transformation of international commodity markets – was influenced by certain areas of transformation theories, institutional and market theories. The emergence of theories and practices of neoprotectionism occurred as a result of the quintessence of the coexistence of national practices of protectionism and the principle of liberalization of world trade, as well as the appropriate justification of these practices in the evolution of theories of protectionism and free trade.

Key words: *theories and models of international trade, free trade, protectionism, neoprotectionism, international trade policy.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі залучення країни у світову торгівлю надає їй значні переваги, а саме можливість найбільш ефективно використовувати наявні ресурси; брати участь у світових досягненнях у науці та техніці; здійснювати за короткий термін структурну перебудову економіки; повністю задовольняти потреби населення. Еволюція теорій міжнародної торгівлі засвідчує трансформаційний потенціал останніх

щодо характеру реалізації глобалізаційних процесів. Водночас визнається взаємовплив теорії і практики як результат обопільного форматування міжнародної торгівлі, а саме як стратегій та способів її реалізації, так і її імперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі економічного спрямування проблемі генезису теорій міжнародної торгівлі та міжнародній торговельній політиці приділяється

значна увага. Зазначеним питанням присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, таких як М. Бліхар, А. Мазаракі, В. Тисовський, А. Hillman, В. Адамик, Р. Заблоцька, А. Келічавий, В. Панченко, Н. Резнікова.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні напрямів генезису теорій і моделей дослідження трансформацій міжнародних товарних ринків за ознакою логіко-послідовної еволюції з урахуванням їх релевантності щодо сучасної архітектури міжнародної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорії міжнародної торгівлі були розроблені, щоби пояснити різні ідеї обміну товарами й послугами через глобальні кордони. Час від часу теорії міжнародної торгівлі зазнавали деяких змін.

Розуміння теорій та моделей міжнародної торгівлі допоможе роз'яснити, яку саме потрібно виробляти конкурентоспроможну продукцію в тій або іншій країні чи регіоні, а також те, де компанія зможе організувати ефективно виробництво продукції, яким чином потрібно буде державі втручатися в товарообмін між країнами.

Будь-яка торговельна політика ґрунтується на класичних, неокласичних і похідних від них теоріях міжнародної торгівлі, центральним питанням яких є вибір торговельної політики для забезпечення економічного зростання та добробуту нації. Основними є два теоретичні підходи, такі як вільна торгівля (свобода торгівлі, фритредерство) і протекціонізм (режим найбільшого сприяння) [1].

Все це визначає актуальність вивчення як теорій, так і моделей міжнародної торгівлі, а також ринкових теорій, інституціональних теорій, теорій трансформації. На рис. 1 зображено логіко-послідовну систему генезису теорій і моделей функціонування міжнародних товарних ринків.

Як свідчить короткий екскурс в історію теоретичних концепцій міжнародної торгівлі, на початку формування капіталістичних відносин торговельна політика ґрунтувалась на принципах протекціонізму.

В рамках цієї політики використовувалися високі мита на імпорт промислових товарів та експортні премії для стимулювання експорту власних промислових товарів і водночас експортні мита задля обмеження вивезення найбільш важливих видів сировини. Подальший розвиток концепцій міжнародної торгівлі пов'язаний з ідеєю вільної торгівлі, однак на практиці вона завжди супроводжувалася присутністю протекціоністських підходів, тобто у зовнішньоторговельній політиці спостерігалися коливання то в бік більшої свободи, то в бік більшого її обмеження залежно від циклів розвитку економіки (на стадіях спаду й кризи посилюється політика протекціонізму) та потреб захисту молодих перспективних галузей, пріоритетності забезпечення національних інтересів тощо [2].

Отже, протягом історії теорії і моделі міжнародної торгівлі пройшли низку складних етапів: від протекціонізму меркантилістів до ліберальних засад сучасної економічної теорії.

Традиційні теорії зовнішньої торгівлі недостатньо пояснюють сучасний міжнародний обмін товарами, але вони є базовими та висвітлюють виникнення й спрямованість світової торгівлі товарами. Сучасні теорії міжнародної торгівлі, незважаючи на свою складність, стали виходити з більш реалістичних передумов порівняно з класичними теоріями. Ранні теорії передбачали вибір спеціалізації на базі альтернативної вартості без урахування прикордонних обмежень і відстані, новітні теорії вказують на те, що спеціалізація, відносні переваги й вибір спеціалізації сильно залежать від відстані та наявних міждержавних бар'єрів у торгівлі.

Міжнародна торгівля має два протилежні погляди на рівень контролю над торгівлею, такі як вільна торгівля і протекціонізм.

За останні роки політика протекціонізму зростає рекордними темпами, хоча більшість економістів вважає її абсурдною. Основна ідея протекціонізму полягає в тому, що для забезпечення належного функціонування ринків потрібне регулювання міжнародної торгівлі, тому що неефективність ринку може обмежити вигоди від міжнародної торгівлі. Існує багато форм протекціонізму, найпоширенішими з яких є тарифи, квоти.

Зокрема, А. Келічавий виділяє такі основні форми протекціонізму:

- селективний, що спрямований проти окремих країн чи товарів;
- галузевий, що захищає окремі галузі, передусім сільське господарство;
- колективний, що здійснюється об'єднаннями країн проти держав, які в них не входять;
- прихований, що передбачає використання державою інституційних обмежень методами внутрішньої економічної політики без формального порушення міжнародних зобов'язань щодо інших країн; часто підґрунтям такої політики є відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів;
- наступальний (агресивний), що орієнтується на підтримку вітчизняного виробництва на зарубіжних ринках; загроза введення обмежень на основних ринках збуту часто примушує країн-експортерів погоджуватись на відкриття власного ринку чи добровільне обмеження експорту;
- неопротекціонізм, що передбачає встановлення адміністративних, фінансових, кредитних, технічних та інших бар'єрів, які значно ускладнюють вільне пересування товарів через кордони держав [3].

В. Панченко вважає, що «неопротекціонізм з його гнучким інструментарієм стає політикою зниження асиметричності розподілу вигід від

Рис. 1. Логіко-послідовна схема систематизації теорій і моделей функціонування міжнародних товарних ринків

Джерело: розроблено автором

глобалізації і реакцією на глобальні дисбаланси, що вкотре підкреслює тезу про те, що участь держави в регулюванні економічних процесів є об'єктивною реальністю. Крім того, він дає змогу розв'язати суперечність між національними інтересами та встановленими міжнародними інституціями правилами глобального співіснування, використовуючи для цього такі інструменти, як інноваційний, інформаційний та цифровий неопротекціонізм. Водночас борговий, фінансовий, монетарний та валютний неопротекціонізм становлять на сучасному етапі серцевину стабілізаційної і макроекономічної політики країн. Таким чином, сучасний протекціонізм є державним механізмом підвищення конкурентоспроможності національної економіки у процесі глобалізації» [4].

З одного боку, критики протекціонізму вважають, що в довгостроковій перспективі протекціонізм завдає шкоди людям та організаціям, сповільнює економічне зростання, збільшує інфляцію цін. З іншого боку, прихильники протекціонізму вважають, що за допомогою протекціонізму створюються робочі місця всередині країни, збільшується виробництво валового внутрішнього продукту, внутрішня економіка стає більш конкурентоспроможною в глобальному масштабі.

В. Панченко, Н. Резнікова вказують на те, що «заходи протекціонізму мають подвійну мету. По-перше, держава сприяє зростанню конкуренції у тих сферах і галузях, де можливості національних виробників порівняні з потенціалом закордонних економічних гравців або ж з причин абсолютної відсталості вітчизняних секторів, подальший розвиток яких неможливий без залучення досвіду, технологій і коштів зарубіжних виробників. По-друге, держава перекидає доступ до тих сфер і галузей, які, з одного боку, не готові до конкуренції, але, з іншого боку, діяльність яких безпосередньо пов'язана з потребами забезпечення національної безпеки загалом та економічної зокрема» [5].

Розроблення торговельної політики є складним завданням у всіх країнах і представляє особливо великі труднощі для урядів країн, що розвиваються. Те, що на перший погляд може здатися суто зовнішнім, тісно пов'язане з політикою розвитку загалом і включає низку внутрішніх компромісів.

Для вироблення торговельної політики інтереси споживачів і виробників повинні бути збалансованими, а цілі найбільш ефективних і орієнтованих на експорт галузей повинні зіставлятися з цілями, які все ще борються за досягнення конкурентоспроможності [6].

Висновки з проведеного дослідження. Теорії міжнародної торгівлі залишаються однією з галузей економічної науки, що динамічно розвивається. Це пов'язано перш за все з процесом

глобалізації, який асоціюється переважно з торгівлею, а також із великими надіями, які традиційно покладаються на міжнародну торгівлю, яка виступає додатковим фактором росту економічного добробуту. На практиці уряди й компанії використовують комбінацію цих теорій як для інтерпретації тенденцій, так і для розроблення стратегії. Подібно до того, як ці теорії розвивалися протягом останніх п'ятисот років, вони будуть продовжувати змінюватися і адаптуватися в міру того, як нові чинники впливають на міжнародну торгівлю. Отже, формування нового напрямку економічної теорії, а саме теорій і моделей дослідження трансформацій міжнародних товарних ринків, відбувалось під впливом окремих напрямів теорій трансформації, інституціональних та ринкових теорій. Виникнення теорій та практики неопротекціонізму відбулося в результаті квінтесенції співіснування національних практик протекціонізму та принципу лібералізації світової торгівлі, а також відповідного обґрунтування цих практик в еволюції теорій протекціонізму та фритредерства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бліхар М. Теоретичні основи дослідження спільної торговельної політики Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. 2010. № 7. С. 25–30.
2. Мазаракі А., Мельник Т. Зовнішньоторгівельна політика: від меркантилізму до неотехнологізму. *Товари і ринки*. 2010. № 2. С. 9–21.
3. Келічавий А. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133> (дата звернення: 05.10.2021).
4. Панченко В. Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика. Київ : Аграр Медіа Груп, 2018. 618 с.
5. Панченко В., Резнікова Н. Неопротекціонізм як інструмент усунення внутрішньої суперечності лібералізму. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_55 (дата звернення: 05.10.2021).
6. UNCTAD. Trade Policy Frameworks for Developing Countries: A Manual of Best Practices 2018. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctncd2017d5_en.pdf (дата звернення: 05.10.2021).

REFERENCES:

1. Blikhar M. (2010) Teoretychni osnovy doslidzhennja spilnoj torghovel'noj polityky Jevropejskogho Sojuzu [Theoretical foundations of the study of the common trade policy of the European Union]. *Efektivna ekonomika*, no. 7, pp. 25–30. (in Ukrainian)
2. Mazaraki A., Meljnyk T. (2010) Zovnishnjotorghovel'na polityka: vid merkantylizmu do neotekhnologhizmu. [T. Foreign trade policy: from mercantilism to neo-technology]. *Goods and Markets*, no. 2, pp. 9–21. (in Ukrainian)

3. Kelichavyj A. (2014) Polityka protekcionizmu jak faktor pidvyshhennja konkurentospromozhnosti ekonomiky. [The policy of protectionism as a factor in increasing the competitiveness of the economy]. *Efektivna ekonomika*, no. 6. URL: <http://www.economy'nayka.com.ua/?op=1&z=3133>. (in Ukrainian)

4. Panchenko V. (2018) Ghlobaljni vymiry neoprotekcionizmu: teorija i praktyka. [Global dimensions of neoprotectionism: theory and practice]. Kyiv: Aghrar Media Ghrup, p. 618. (in Ukrainian)

5. Panchenko V., Reznikova N. (2016) Neoprotekcionizm jak instrument usunennja vnutrishnjoji super-echnosti liberalizmu. [Neoprotectionism as a tool for eliminating the internal contradictions of liberalism]. *Efektivna ekonomika*, no. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_55. (in Ukrainian)

6. UNCTAD. Trade Policy Frameworks for Developing Countries: A Manual of Best Practices 2018. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctncd2017d5_en.pdf.